

JĘZYKOZNAWSTWO

KATARZYNA KULIGOWSKA

Obraz pandemii w polskich i rosyjskich połączeniach wyrazowych

Image of pandemic in Polish and Russian collocations

Abstract. Since the beginning of 2020, the Covid-19 pandemic has changed not only many aspects of everyday life, but also the lexical systems of languages. Polish and Russian have been enriched with numerous derivatives, loan words, as well as new collocations pretending to become neophrasemes. The linguistic image of the pandemic consists of miscellaneous metaphorical expressions picturing the reality in terms of war, sports' competitions or natural disasters. New Polish and Russian collocations present different problems of the pandemic crisis and the diverse attitude of individuals and social groups to its threat to public health and the measures taken by governments and international institutions. Furthermore, the analyzed pandemic discourse contains many examples of intertextuality *sensu lato*. These are allusions to literary texts, music, film, and history. The image of the pandemic in Polish and Russian has been complemented by means of idiomatic transformations, humorous expressions and jokes, which are natural and spontaneous answers to long-lasting fear, anxiety and frustration.

Keywords: pandemic, collocations, metaphor, intertextuality, puns

Katarzyna Kuligowska, Adam Mickiewicz University, Poznań – Poland, katarzyna.kuligowska@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8443-4815>

Pandemia koronawirusa już od dwóch lat stanowi nieodłączny element rzeczywistości. Czas ten w znaczącym stopniu zmodyfikował wiele dziedzin życia, od kwestii gospodarczo-ekonomicznych po zagadnienia społeczne i filozoficzno-metafizyczne. Doświadczenie zagrożenia zakaźną chorobą odcisnęło swoje piętno również na systemach językowych, w których odzwierciedlane są bezprecedensowe zjawiska związane z falowym rozprzestrzenianiem się COVID-19 we wszystkich krajach świata i wyczerpanymi wysiłkami ich mieszkańców zmierzającymi do zapanowania nad owym zagrożeniem. Wszelkie zmiany dokonujące się

w otaczającym nas świecie najszybciej uwidaczniają się w zasobie leksykalnym języka, głównie w procesach nazewniczych.

Jak podkreślał Michaił Aleksiejenko, w procesie nominacji aktywne są dwie przeciwstawne tendencje. Z jednej strony obserwuje się dążność do nazywania nowych obiektów i zjawisk za pomocą pojedynczych leksemów wzbogacających system leksykalny języka i jego relacje paradygmatyczne. Z drugiej strony widoczna jest tendencja do tworzenia nazw opisowych, dwu- lub więcej wyrazowych, wpływających na bogactwo relacji syntagmatycznych (Aleksienko 23–33). Oba kierunki nominacji są reprezentowane w zgromadzonym materiale analitycznym, będącym istotnym komponentem językowego obrazu pandemii koronawirusa. Neoderywaty i okazjonalizmy słowotwórcze z czasu pandemii były już przedmiotem prowadzonych przeze mnie badań językoznawczych (zob. Kuligowska). Derywatom pandemicznym poświęcili swoje publikacje także inni językoznawcy (Cierpich-Kozieł; Hampł; Buceva, Zelenin 2020b). Powstał nawet rosyjski słownik zawierający leksykę, która pojawiła się w języku w związku z pandemią i jej wpływem na codzienne życie – *Словарь русского языка коронавирусной эпохи* (Priemyševa 2021b). Uzupełnieniem wspomnianego tomu jest zbiorowa monografia, w której zebrane zostały rezultaty badań specjalistów z dziedziny leksykologii, leksykografii, słowotwórstwa, frazeologii i kulturologii nad zjawiskami i procesami językowymi dokonującymi się w języku rosyjskim w czasie dynamicznego rozprzestrzeniania się w świecie zagrażającego ludziom wirusa SARS-CoV-2 – *Русский язык коронавирусной эпохи* (Priemyševa 2021a).

Czas pandemii odcisnął swoje piętno na języku polskim i rosyjskim nie tylko w postaci nowych leksemów. Znaczącą część nowej leksyki w obu tych systemach stanowią wielowyrazowce, w tym także nieustabilizowane, tworzone doraźnie połączenia wyrazowe, których w języku na dłużej zostanie zapewne niewiele¹. Niektóre jednak z tych połączeń stopniowo utrwalają się w pamięci mówiących i są coraz częściej odtwarzane w określonym, względnie stabilnym kształcie i znaczeniu, co może być potwierdzeniem ich nieokazjonalności (Dziamska-Lernart, Fliciński 12).

Poddane analizie dane językowe zostały wyekscerpowane z prasy, internetu oraz telewizji w okresie od lutego 2020 do września 2021 roku. Jako źródło

¹ W artykule Taisii Bucewej i Aleksandra Zielenina zawarta jest prognoza dotycząca liczby rosyjskich neologizmów pandemicznych, które mogą doczekać się rejestracji w słownikach objaśniających. Swoje założenie rosyjscy badacze opierają na zaproponowanych przez Nadieżdę Kotielową kryteriach oceny innowacji językowych jako kandydatów do włączenia się na stałe do języka ogólnego. Należy do nich m.in. liczba użyc, typ źródła pochodzenia, samodzielność nominacji, znaczenie i stabilność nazywanych realiów, poprawność formy neologizmu (Kotelova 57). Spośród odnotowanych ok. 600 neoleksemów szansę na ustabilizowanie się w języku językoznawcy dają ok. 160 jednostkom leksykalnym z czasu pandemii (Buceva, Zelenin 2020a: 101).

posłużyły drukowane i internetowe wydania następujących polskich i rosyjskich czasopism: „Newsweek Polska”, „Polityka”, „Tygodnik Powszechny”, „Wprost”, „Комсомольская правда”, „Аргументы и факты”, „Огонек”², „Российская газета”. Pojedyncze przykłady polskie pochodzą z programów informacyjnych nadawanych przez stacje TVN, TVN24, Polsat i Polsat News. Wiele jednostek ilustracyjnych zostało wyselekcjonowanych z różnych stron internetowych o charakterze informacyjnym za pomocą wyszukiwarki Google, rosyjskiej wersji wyszukiwarki Yandex oraz wyszukiwarki tekstów Frazeeo.pl.

W językowym obrazie pandemii istotny wydaje się sposób nazywania wirusa, który ją spowodował. Początkowe określenia wskazywały na miejsce, w którym wystąpiły pierwsze przypadki zarażenia się nim przez ludzi, por. *chiński wirus*, *wirus z Wuhan*; *китайский вирус*, „*уханьский вирус*”, *китайский вирус-убийца*. W połowie roku 2020 w związku z nowymi zachorowaniami w krótko wcześniej uznanym za wolny od epidemii Pekinie używane było określenie *пекинский вирус* (Kuligowska 114). Z czasem pojawiły się nowe warianty wirusa, które, w zależności od obszaru występowania, zyskały następujące miana: *mutacja brytyjska*, *mutacja brazylijska*, *wariant fiński*, *wariant indyjski*, tzw. *Brytyjczyk*; *британский вариант*, *индийский штамм*, *южноафриканский штамм*. W końcu jednak w związku z uznaniem tego typu nazewnictwa za politycznie niepoprawne, „stygmatyzujące” i mogące przyczyniać się do powstawania szkodliwych stereotypów narodowych, kolejne powstające mutacje wirusa zaczęto oznaczać za pomocą liter alfabetu greckiego, np. *wirus w wariancie Delta*, *wariant Beta*, *wariant Lambda*, *wariant Gamma*; *Альфа-штамм*, *дельта-штамм*, *Йота-штамм* itd.³

Jednym z bardzo często wykorzystywanych sposobów obrazowania pandemicznej rzeczywistości jest użycie wyrażen metaforycznych, zarówno w oficjalnych wypowiedziach i komentarzach ekspertów, jak i w nieoficjalnych opiniach osób polsko- i rosyjskojęzycznych.

Metafora od momentu wydania klasycznej już pracy George’a Lakoffa i Marka Johnsona *Metafory w naszym życiu* (Lakoff, Johnson 1980), w której uznana została za podstawową operację mentalną i sposób kategoryzacji oraz konceptualizacji świata, doczekała się ogromnej liczby opracowań i studiów, początkowo głównie anglojęzycznych, później także publikowanych w innych językach. Jak podkreśla Irina Sołodiłowa, we współczesnych badaniach językoznawczych metafora jest opisywana przede wszystkim przy użyciu dwóch teorii – teorii metafory konceptualnej i będącej jej swoistym rozwinięciem teorii amalgamatów Gilles’a Fauconniera i Marka Turnera (Solodilova 118).

² Tylko do lutego 2021 roku w związku z zamknięciem czasopisma.

³ Zob. komunikat WHO dotyczący nazewnictwa wariantów wirusa SARS-CoV-2 (WHO) Web. 28.02.2022. <https://www.who.int/en/activities/tracking-SARS-CoV-2-variants/>.

Istotą metafory konceptualnej jest „rozumienie i doświadczanie pewnego rodzaju rzeczy w terminach innej rzeczy” (Lakoff, Johnson 31). W związku z tym metaforyczne są nie tylko sformułowania pochodzące z jednej dziedziny (domena źródłowa) używane do opisu innego aspektu rzeczywistości (domena docelowa), ale metaforyczny charakter ma przede wszystkim sposób pojmowania i w konsekwencji sposób działania człowieka (Lakoff, Johnson 31–32). Teoria amalgamatów opisuje „konceptualne sposoby stapiania pojęć” (Cichmińska 21). W tym przypadku źródłowe i docelowe struktury pojęciowe zostają zintegrowane, a w rezultacie powstaje zupełnie nowa przestrzeń mentalna, niebędąca sumą integrowanych przestrzeni. „Owa integracja [...] dokonuje się na drodze stapiania z sobą (*blending*) odmiennych struktur semantycznych, co ostatecznie prowadzi do powstawania nowych znaczeń” (Tabakowska 594).

W zebranych materiale badawczym obecne są przede wszystkim metafory konceptualne, w których rzeczywistość pandemiczna opisywana jest za pomocą sformułowań z języka wojskowego, sportowego oraz wyrażeń określających klęski żywiołowe. Działania podejmowane od początku 2020 roku przez organizacje międzynarodowe i rządy państw w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa są w języku mediów, tekstach internetowych oraz wypowiedziach użytkowników internetu relacjonowane przede wszystkim w kategoriach konfliktu zbrojnego. Stosowanie retoryki militarnej przy opisie choroby i leczenia nie jest zjawiskiem nowym. Susan Sontag zwraca uwagę, że „metafora wojenna w medycynie upowszechniła się po raz pierwszy w latach osiemdziesiątych dziewiętnastego stulecia po odkryciu bakterii jako czynników chorobotwórczych” (Sontag 70). Wirus SARS-CoV-2, wywołujący ciężki ostry zespół oddechowy, znany jako COVID-19, jest postrzegany jako wróg, a wszelkie działania mające powstrzymać jego rozprzestrzenianie się są przedstawiane przy użyciu wyrazów pochodzących z leksykonu wojennego. Najczęściej w analizowanych tekstach używane są hiperonimiczne określenia typu *wojna*, *walka*, *bitwa*, *walczyć*, *pokonać*, *przegrać*, *wygrać*; *война*, *борьба*, *бой*, *битва*, *победа*, *бороться*, *победить*, *проиграть*, np. *Co w laboratoriach na froncie wojny z wirusem?* (polityka.pl, 2.03.2020), *Gdy jesteśmy na wojnie z wirusem, to jest potrzebne zaufanie między obywatelami a rządzącymi* (natemat.pl, 4.08.2021), *Jak walczy się z pandemią* (TP, 30, 2020), [...] *wielu pokonało chorobę, jednakże pamiętamy o tych, którzy przegrali tę walkę* (siewierz.pl, 15.07.2021), *Bitwa trwa* (Polsat, 6.05.2021); *Мир объявляет войну COVID* (РГ, 66, 2020), [...] *всеобщая мобилизация на войну с пандемией* (newizv.ru, 2.08.2021), *Боролись с COVID, а победили групп: почему пропали сезонные инфекции* (РИА Новости Крым, 4.08.2021), *У тех, кто делал прививку, по словам специалистов, она даже эффективнее в полтора раза, чем у тех, кто добыл свои антитела в тяжелом бою с вирусом* (volgograd.kp.ru, 6.08.2021), *Победа над коронавирусом* (От, 2, 2021), *Рынки боятся, что на-*

станет время признаться в том, что борьба с вирусом проиграна (elite-trader.ru, 20.07.2021); [...] летом был госпитализирован, но бой коварному вирусу, увы, проиграл (ulpravda.ru, 4.08.2021). Metaforyczne odniesienia mogą dotyczyć konkretnych historycznych działań wojennych, por. *Wojna trwa, ale jesteśmy już po lądowaniu w Normandii* (Polsat, 12.04.2021).

W badanych tekstach obecne są również leksemy i połączenia wyrazowe będące określeniami poszczególnych etapów operacji wojennych oraz wojennych realiów, np. *front, pole walki, atak, natarcie, odwrót, obrona, ofensywa, operacja, lazaret, rana, uderzyć, zadać/przyjąć cios; удар, контрудар, защита, оборона, фронт, сражение, дать отпор, целиться, убить, вооружиться*, np.: *Lekarze na froncie* (P, 14, 2020), *Atak koronawirusa w wyszczepionym Izraelu* (nczas.com, 4.08.2021), *Epidemia w natarciu* (NW, 34, 2020), *Wirus w ofensywie. Gospodarka przyjmie kolejny cios* (wnp.pl, 15.10.2020), *Operacja COVID* (TP, 46, 2020), *Koronawirus może zadać śmiertelny cios polskim regionalnym lotniskom* (wiadomosci.onet.pl, 16.12.2020), *Wszystko wskazuje na to, że poznański lazaret dla pacjentów z COVID-19 będzie się mieścił na Międzynarodowych Targach Poznańskich* (poznany.wyborcza.pl, 19.10.2020), *Pandemiczne pole walki* (TP, 16, 2021), *Epidemia w odwrocie – coraz mniej chorych na COVID-19* (radiokielce.pl, 24.05.2021), *Na pierwszej linii walki z epidemią* (TP, 13, 2020), *Rana po pandemii* (TP, 25, 2021); *Международная система в целом выдержала первый удар пандемии* (РГ, 209, 2021), *Контрудар по вирусу* (gudok.ru, 6.07.2021), *линия защиты* (Аиф, 21, 2021), *Об этом сообщил оперативный штаб по борьбе с пандемией* (360tv.ru, 3.09.2021), *Противовирусная оборона: почему медики призывают ревакцинироваться против COVID* (topspb.tv, 5.07.2021), *Вирусолог рассказал о „трех фронтах” борьбы с COVID-19* (iz.ru, 25.07.2021), *Вirus „целится” в самую чувствительную точку* (Аиф, 26, 2020), *Рискуя жизнью и здоровьем, медики находятся на передовой борьбы с вирусом* (udm.aif.ru, 13.05.2020), [...] *страны начинают проводить контратаку на вирус на фоне успешных результатов тестирования вакцин* (iarex.ru, 7.12.2020), *COVID-19 изменил „тактику” поведения [...]* (abnews.ru, 21.06.2021).

W wojennych metaforach używanych do relacjonowania i komentowania aktualnych zdarzeń występują nazwy uczestników działań militarnych i przedstawicieli stron konfliktu, czyli: *wróg, przeciwnik, partyzant, sojusznik; враг, союзник, жертва, агрессор, пушечное мясо*, np.: *Sars-CoV-2, przeciwnik groźny, ale do pokonania* (P, 31, 2020), *Partyzanci pandemii* (TP, 17, 2021), *Wygrani i przegrani czasu zarazy* (W, 10, 2021); *фронтвики* (РГ, 72, 2020), [...] *сегодня в мире орудует еще один враг – коронавирус* (gtrkoka.ru, 29.07.2021), *Жара стала союзником коронавируса* (tsargrad.tv, 12.07.2021), *Организм сможет дать отпор агрессору* (media73.ru, 4.08.2021), *Новый антире-*

корд по зараженным: жертвами вируса стали 1311 человек (bashinform.ru, 14.09.2021), *Врачи были как пушечное мясо, люди заражались, уходили на изоляцию, другие попадали в реанимацию и в тяжелой форме болели [...]* (v-kurse.ru, 15.06.2020).

W analizowanych wyrażeniach metaforycznych odnaleźć można nazwy przedmiotów wyposażenia żołnierskiego oraz nazwy elementów uzbrojenia, np. *broń, hełm, karabin, mina, tarcza; оружие, бомба, мишень, щит*, por.: *Szczepionka na COVID-19 ma stanowić główną broń w walce z pandemią* (money.pl, 11.12.2020), *Świat na minie koronawirusa* (W, 35, 2020), *Pandemia COVID-19: Polska bez tarczy* (TP, 30, 2021), *Maski włóż! Maski zdejm! Kolejny krok ku NOWEJ NORMALNOŚCI* (se.pl, 26.05.2020); *Вакцинация – самое эффективное оружие в борьбе с инфекцией* (smolgazeta.ru, 4.08.2021), [...] *открытые детсады и школы – ковид-бомба с часовым механизмом* (bb.lv, 10.12.2020), *Названа главная мишень коронавируса. И это не легкие* (kr.ru, 5.09.2021), *Все эти препараты предназначены для формирования щита против вируса* (nevnov.ru, 8.07.2021).

Oprócz opisów militarnych w kontekście pandemii koronawirusa w codziennym dyskursie używana jest również metafora sportu, w której wirus i wywołwana przez niego infekcja są utożsamiane z zawodnikiem z konkurującej drużyny. Przy opisie przeciwpandemicznych działań pojawiają się zatem ogólne określenia o sportowym charakterze, jak i metafory motywowane obrazem zmagania zawodników z różnych dyscyplin sportowych, m.in. wyścigów, zapasów, boksu, piłki nożnej, szachów, np.: *Wyścig z wirusem: decydujące starcie* (TP, 13, 2021), *Rekord w pandemii i upale* (TP, 27, 2020), *Wirus zmienia reguły* (TP, 9, 2021), *Pandemiczna gra na czas* (TP, 14, 2021), *Musimy wyprzedzić wirusa* (TP, 15, 2021), *Mordercze tempo szczepień jest konieczne [...]* (TP, 15, 2021), [...] *dlaczego wciąż przegrywamy wyścig z pandemią* (termedia.pl, 9.07.2021), *Stan zagrożenia epidemicznego kładzie najem na łopatkę* (biznes.interia.pl, 4.04.2020), *Wirus nokautuje kraj* (planeta.pl, 1.08.2020), *Covid znów zbil Indie z nóg* (TP, 17, 2021), *Bokser trafiony przez koronawirusa: to gorsze niż nokdaun* (polsatsport.pl, 15.05.2020), *Wygrani i przegrani czasu zarazy* (W, 10, 2021), *Koronawirus wyprzedza szczepienia* (wyborcza.pl, 15.06.2021), *Korona sprawdza* (TP, 13, 2020); *Дальше наступает хитрая игра: вирус пытается пробить оборону [...]* (news.ru, 2.08.2021), *Вирус обгоняет нас, вырабатывая новые варианты* (nsk.tsargrad.tv, 16.07.2021), *Заразность „Дельты” обогнала заразность вирусов, вызывающих сезонный грипп, простуду, MERS, SARS, Эболу и ряд других патологий* (tuapsevesti.ru, 3.08.2021), *Как вирус положил на лопатки Северную Италию, вспоминать излишне* (Lenta.ru, 24.05.2021), *Черногория победила COVID в первом тайме* (kommersant.ru, 3.06.2020), [...] *как победить самостоятельно опасный вирус, положивший на лопатки весь мир* (dknews.kz, 9.07.2020), *Вирус – в нока-*

ут! Аксию „Бокс помогает” встретили в подмосковном Чехове (inchehov.ru, 14.04.2020), *Продолжаем марафон против вируса* (radiokp.ru, 18.03.2020), *Шах и мат вирусу* (ug.ru, 12.08.2021), *1:1 в пользу COVID* (ПГ, 223, 2020), *А вот в поединке с вирусом мы точно проиграли* (ПГ, 223, 2020).

Przy relacjonowaniu przebiegu pandemii wirusa SARS-CoV-2 w języku polskim i rosyjskim używana jest też metafora powodzi. Najczęściej wykorzystywanym elementem tego sposobu opisu jest stosowanie porównania kolejnych powtarzających się okresów zwiększonej liczby zachorowań na Covid-19 do cyklicznych fal powodziowych, niszczących dobytek i zagrażających życiu ludzi i zwierząt, por.: *Wariant Delta zalewa Europę* (medonet.pl, 18.07.2021), *Europa próbuje sobie radzić z wzbierającą drugą falą pandemii koronawirusa* (wyborcza.pl, 20.10.2020), *Druga fala epidemii COVID-19 „zalewa system opieki zdrowotnej”* (wiadomosci.onet.pl, 6.05.2021), [...] *to właśnie od odsetka wyszczepionej populacji zależy, z jaką siłą fala w nas uderzy* (termedia.pl, 7.07.2021), [...] *napór trzeciej fali koronawirusa jest bardzo silny* (Polsat, 24.03.2021), *wypłasczyć i przyduścić trzecią falę* (Polsat, 24.03.2021), *Przed czołem fali ze szczepieniami nie zdążymy* (TVN24, 28.08.2021); [...] *страну накрывает очередная волна коронавируса* (Радио Маяк, 29.07.2021), *Именно на гребне третьей волны коронавируса в регионе заговорили о радикальных мерах* (regnum.ru, 31.07.2021), *Пока мы не достигнем иммунной прослойки, ковид будет накрывать нас своими волнами* (Калужская неделя, 29.07.2021), [...] *ликвидируются малые индивидуальные предприятия на пике волн ковида* (nvdaily.ru, 29.07.2021), *Иркутская область потонула в третьей волне коронавируса* (iricity.ru, 4.01.2021), *Когда Россию накроет четвертая волна ковида – прогноз врачей* (ytro.news, 31.07.2021).

W niektórych tekstach punktem odniesienia metafor powodziowych jest zjawisko o jeszcze większej niszczycielskiej sile – tsunami, np. *Polska służba zdrowia będzie musiała zmierzyć się z tsunami pacjentów* (NW, 39, 2020); [...] *сейчас в регионе не вторая волна, а цунами коронавируса* (baikal24.ru, 27.10.2020), *Власти Турции анонсировали наступление не волны, а цунами распространения коронавирусной инфекции в стране* (nvgazeta.ru, 23.09.2020). Podejmowane przez władze i służby medyczne działania przeciwko rozprzestrzenianiu się wirusa są przedstawiane jako stawianie tamy chroniącej przed naporem wody, por.: *Tama z liczbą zaszczepionych za mała na czwartą falę pandemii* (infodent24.pl, 19.07.2021), *Do tej pory Niemcy zaprzepaściły sukcesy w walce z pandemią, ponieważ tamy przerwano zbyt wcześnie* (dw.com, 2.06.2021), *Cały świat stawia tamę czwartej fali, nowym wariantom wirusa* (wpolityce.pl, 29.07.2021); *Сергей Жвачкин призвал „создать дамбу против коронавируса”* (tomsk.mk.ru, 6.04.2020), [...] *надо активнее вакцинировать другие возрастные группы, чтобы достичь этой серьезной прослойки, поставить „плотину” распространению вируса* [...] (rbc.ru, 11.02.2021).

W toku analizy materiału leksykalnego odnotowane zostały też pojedyncze przykłady innych metafor, m.in. *wirusowe zapalenie świata* (DGP, 16, 2020), *zaścianek koronawirusowy* (mistrzowie.org, 3.03.2020 – o Polsce na przełomie lutego i marca 2020 roku, w której nie było żadnego odnotowanego przypadku zarażenia koronawirusem, podczas gdy w innych krajach było ich już wiele), *odmrażanie jedzenia* (polityka.pl, 17.05.2020 – tytuł artykułu o otwarciu lokali gastronomicznych po okresie lockdownu); *вирусный перекресток* (gorodskoportal.ru, 23.04.2020 – место, являющееся рассадником вируса, напр. ручка дверей, поручень или стойка в метро, автобусе, троллейбусе и т. д.), *метод „вакцинового ангрейда”* (Donbasstoday.ru, 29.07.2021 – антиковидная ревакцинация населения).

Warto zauważyć, że obok metafor wykorzystywanych do obrazowania pandemii i jej skutków w dyskursie publicznym pojawia się wiele przenośnych połączeń wyrazowych, w których to wirus i pandemia stanowią dziedzinę źródłową metafory. Wyrażenia te opisują różne zjawiska społeczno-gospodarcze, wykorzystując terminologię pandemiczną. Najczęstszymi komponentami takich wielowyrzowców są leksemy: *wirus, pandemia, epidemia; вирус, пандемия, эпидемия*, wnoszące do związku wyrazowego znaczenie nasilonego działania niekorzystnego lub szkodliwego czynnika, np.: *wirus oszustw, wirus nierówności, wirus obojętnego egoizmu, epidemia biedy, epidemia strachu, epidemia propagandy, pandemia nadwagi, pandemia bredni; вирус паники, вирус непослушания, вирус бюрократии, эпидемия цинизма, эпидемия коронаспроса, пандемия безработицы, пандемия насилия и дискриминации, пандемия жадности*.

Na językowy obraz pandemii w języku polskim i rosyjskim obok wyrażen metaforycznych składają się również niestandardowe połączenia wyrazowe, które unaoczniają niecodzienną i niełatwą sytuację, z jaką mierzy się świat. W grupie odnotowanych polskich i rosyjskich neofrazemów charakteryzujących realia sytuacji pandemicznej przeważają połączenia o dwuczłonowej strukturze przymiotnikowo-rzeczownikowej. Mniej liczne są związki złożone z dwóch lub trzech komponentów nominatywnych. Wyekscerpowane wielowyrzowce koncentrują się wokół kilku głównych płaszczyzn życia społecznego. Jedną z nich są środki podejmowane przez instytucje państwowe i służby medyczno-sanitarne w walce z rozprzestrzenianiem się koronawirusa. Należą do nich różnego rodzaju dokumenty, ustawy, zarządzenia, zalecenia oraz ograniczenia nakładane na społeczeństwo, np.: *ustawa COVIDowa, specustawa koronawirusowa, rozporządzenie maseczkowe, prawo maseczkowe, przeciwepidemiczne wytyczne, koronawirusowe obostrzenia, luzowanie obostrzeń, zamrażanie służby zdrowia (sportu, sądów, gospodarki itd.), godziny senioralne (godziny dla seniorów), paszport odporności, certyfikat covid, zielony paszport, paszport covidowy, paszport szczepionkowy; коронавирусный карантин, карантинные меры, карантинный режим, про-*

типовирусный режим, масочный режим, масочно-перчаточный режим, пропускной режим, карантинный штраф, красная зона, COVID-сертификат, COVID free зона, прививочный сертификат, зеленый паспорт, санитарный пропуск, (временный, бессрочный) медотвод от прививки, социальный мониторинг, социальное дистанцирование (ang. social distancing), дистанционный формат работы.

Kolejną tematyczną grupę zgromadzonych połączeń wyrazowych stanowią określenia reakcji społeczeństwa na sytuację epidemiczną oraz wprowadzone odgórnie środki zapobiegawcze. Wśród nich pojawiają się:

- neologizmy eksponujące lęk i obawy, np. *koronawirusowe szaleństwo, koronawirusowy strach; коронавирусное беснование, коронавирусный психоз, карантинный шок, карантинная болезнь* – ‘чувство одиночества, вызванное социальной изоляцией’, *режим паники*;
- wyrażenia nazywające inicjatywy społeczne i działania wolontariuszy, np.: *koronawirusowa potoc, масечkowy зryw потосову, штаб масечkowy, претос пандемична; масочный креатив, балконное пение*;
- określenia efektów działalności człowieka i nazwy zjawisk z życia codziennego w okresie izolacji społecznej, np.: *масечkowe тему, пандемична грzywka, пандемичне неологизму, коронавирисову твор, lockdownowe dzieci; коронавирусные флешмобы, карантинные волосы, пандемический новояз, бесконтактная доставка*;
- zwroty wskazujące na przejawy buntu wobec pojawiających się ograniczeń, np.: *rebelia covidowa, agresja antymасечkowa, covidowy totalitaryzm; война масок*;
- wyrażenia dotyczące radykalnego sprzeciwu wobec idei szczepień antycovidowych, np.: *atak proepidemików, szczepionkowy protest, segregacja sanitarna (szczepionkowa), antyszczepionkowa fala; антиваксерская риторика (кампания), антипрививочная кампания (акция), антипрививочное сообщество (движение), антивакцинное настроение, антивакцинная пропаганда, „санитарная диктатура”*;
- określenia samego czasu epidemii, czasu przed nią lub po jej zakończeniu, np.: *Wielka Kwarantanna, epoka postkoronawirusowa; докоронавирусный мир, коронавирусный период, коронавирусная реальность, эпоха COVID, мир „посткороны”, постпандемическая эпоха*;
- sformułowania dotyczące kwestii podróżowania i wypoczynku w okresie zagrożenia koronawirusową infekcją, np.: *пандемичне wakacje, тuryści „COVID free”; самая коронавирусная страна, „Каникулы строгого режима”*.

Pandemia koronawirusa wywarła przemożny i druzgocący wpływ na gospodarkę światową i gospodarki poszczególnych państw, co znalazło odbicie w po-

staci wielu związków wyrazowych o charakterze terminologicznym typu: *koronawirusowy kryzys, koronawirusowe towary, koronawirusowy paraliż dostaw, koronawirusowy krach, tarcza antykryzysowa, odmrażanie gospodarki, opłata COVIDowa, fundusz covidowy, dodatek solidarnościowy, covidowy bankrut; koronawirusowe надбавки (добавки, доплаты), ковидные деньги, разгар коронакризиса, коронавирусные льготники, коронавирусное заражение экономики, курс лимона и имбиря* – podwyższona w czasie pandemii cena na limony i imbir, *коронавирусное снижение доходов*.

W codziennym użyciu znalazło się wiele nowych oraz aktywnych wcześniej wyłącznie w języku profesjonalistów wielowyznaczników opisujących zagadnienia z dziedziny medycyny:

- charakteryzujących przebieg epidemii, np.: *krzywa zakażeń, pik zakażeń, burza cytokinowa, transmisja pozioma wirusa, bazowy współczynnik reprodukcji, odporność stadna (zbiorowa, populacyjna, pocovidowa, pochorobowa); коэффициент летальности, летальный исход, уплощение (сглаживание) кривой эпидемии, уровень смертности, пик эпидемии, рост по экспоненте, перекрестный (групповой, коллективный, гуморальный, клеточный) иммунитет, отслеживать зараженных, уровень выявляемости, досимптомное инфицирование;*
- opisujących realia leczenia pacjentów z COVID-19, najczęstsze symptomy koronawirusowej infekcji oraz jej powikłania, np.: *covidowe palce, „covidowy język”, covidowe omdlenia, powikłania pocovidowe, choroby współtowarzyszące, mgła mózgowa, udar covidowy, zespół pocovidowy, tzw. długi ogon COVID-19, karetka covidowa, śluzka antycovidowa, łóżko respiratorowe, szpital jednoimienny, koronawirusowe miasteczko, wymazywanie pacjentów, profil medyczny, pocovidowa odporność; симптомы ОРВИ – острая респираторная вирусная инфекция, ковид-ассоциированная пневмония, ковид-ассоциированное состояние, длинный ковид – такое проявление COVID-19, когда у человека растёт уровень антител IgM даже спустя месяцы после острой фазы, но не увеличивается показатель IgG, „ковидный хвост”, цитокиновый (ковидный) шторм, постковидная депрессия, постковидный синдром, постковидная реабилитация, ковидный центр, ковидная койка, грязная (красная) зона, противочумный костюм, аппарат ИВЛ – искусственная вентиляция легких, маршрутизация пациентов, забор мазков, плазма переболевших, мультисистемный воспалительный синдром (мультивоспалительный синдром), „вакциноускользающий” вариант вируса;*
- określające osoby chore, np.: *bezobjawowy nosiciel, pacjent zero, pacjent post-COVID; нулевой пациент, ковидный больной, коронавирусный пациент;*

- obrazujące sytuację i przebieg powszechnych szczepień, np. *narodowe wyszczepianie*, *loteria szczepionkowa*, *poziom wyszczepienia*; *бустерная доза прививки*, *мобильная вакцинация*, *массовая ревакцинация*, *выездные прививочные бригады*, *вакцинный статус*, *вакцинная паспортизация*, *прививочные туры*.

Niektóre z odnotowanych połączeń wyrazowych mają charakter zdecydowanie żartobliwy i/lub silnie wartościujący, np. *maseczki pseudoochronne* (P, 3, 2021), *prezydent bezobjawowy* (P, 14, 2021), *oporność stadna* (TP, 30, 2021); *коронавирусный характер* (kommersant.ru, 20.03.2020), *медицинский фашизм* (argumenti.ru, 22.04.2020), „*ковидный занавес*” (Аиф, 2, 2021), *вакцинный генотип* (dna-academy.ru, 14.10.2021).

Kolejnym zaobserwowanym w polszczyźnie i języku rosyjskim zjawiskiem obecnym w pandemicznym dyskursie jest szeroko pojęta intertekstualność⁴, przejawiająca się w licznych aluzjach do znanych i powszechnie rozpoznawalnych tekstów (także wydarzeń historycznych oraz osób), które w literaturze językoznawczej za sprawą rosyjskiego lingwisty Jurija Karaulowa określane są mianem tekstów precedensowych, a w piśmiennictwie polskim – mianem cytatów lub cytowań (Ratajczyk 23–25; NDiaye 159–170; Nowak 77–111). Zebrany materiał badawczy zawiera liczne ilustrujące ten proces frazy przekształcone przy użyciu komponentów leksykalnych nawiązujących do epidemii koronawirusa. Używa się ich w celu osiągnięcia humorystycznego efektu, wzmocnienia ekspresywności przekazu i rozluźnienia atmosfery powagi i strachu wywołanych stanem zagrożenia.

Poddane analizie połączenia wielowyrazowe zostały rozdzielone na kilka grup w zależności od źródła tekstu precedensowego:

- 1) aforyzmy, przysłowia i związki frazeologiczne, np. *Nie taki koronawirus straszny, jak go malują* (dorzeczy.pl, 22.09.2020), *Nie taki covid straszny, jak go malowali* (nczas.com, 3.08.2021), *Mądrzy po wirusie* (P, 16, 2020), *Dmucanie na COVID* (TP, 40, 2020), *Pandemia matką wynalazków* (P, 32, 2020), *Wirus nie wybiera* (wprost.pl, 14.10.2020), *Szczepionka szczepionce nierówna* (P, 7, 2021), *COVIDO ergo ZOOM⁵*; *Маска преткновения* (kommersant.ru, 14.05.2020 – o niezadowoleniu klientów spowodowanym obowiązkiem zakładania maseczek w sklepach), *Алкоголь вирусу не помеха* (kommersant.ru, 27.05.2020), *COVID джихаду не помеха* (Ог, 19, 2020), *Зараженный зараженному рознь* (kommersant.ru,

⁴ Szeroko rozumiana intertekstualność obejmuje swym zasięgiem także „relacje międzytekstowe odczytywane przez odbiorców, choć niemające oparcia w wyraźnych wykładnikach” (Gajda 17).

⁵ Przykład podany przez prof. Michała Rusinka w czasie debaty „Język w kryzysie” z okazji Międzynarodowego Dnia Języka Ojczystego. Web. 20.02.2021. https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1992:mdjo-2021-jezyk-w-kryzysie&catid=123&Itemid=81.

- 19.05.2020 – tytuł artykułu o różnym stopniu intensywności przekazywania wirusa o różnych ludzi), *Кому пандемия, кому мать родна: кто заработал на коронавирусе* (kr.ru, 28.05.2020), *Кому ковид, а кому профит: кто зарабатывает на ПЦР-тестах?* (newizv.ru, 25.09.2020), *Бог дал, вирус взял* (kommersant.ru, 28.03.2020), *Мойте руки перед бедой* (Ог, 10, 2020), *Человек человеку вирус* (kommersant.ru, 29.03.2020), *Смех сквозь ватно-марлевую повязку* (maximonline.ru, 23.03.2020), *Вируса бояться, в гости не спешить* (РГ, 202, 2020), *Вирус маслом не испортишь* (РГ, 82, 2020), *После ковида в четверг* (РГ 78, 2020), *погреть руки на COVID-19* (АиФ, 13, 2021), *Тест карантину не товарищ* (kommersant.ru, 10.06.2020), *Увидеть Париж и не заболеть* (rg.ru, 5.03.2020), *Хочется и колется* (АиФ, 27, 2021, por. *и хочется и колется* – o желании, исполнение которого сулит какой-либо ущерб), *Метлой корону* (РГ, 73, 2020, por. *метлой выметать*), *Плюй на ковид с колоколенки* (kr.ru, 24.07.2021, por. *плевать с высокой колокольни* – o полном равнодушии, безразличии, пренебрежении к кому-, чему-л.), *Привитых по осени считают* (РГ, 190, 2021);
- 2) biblizmy i wyrażenia religijne: *Matka Polka Pandemiczna* (newsweek.pl, 10.06.2020 – określenie kobiety łączącej w okresie pandemii funkcje zawodowe z rolą gospodyni domowej i organizatorki życia rodzinnego), *Wirus i wielka tajemnica wiary* (TP, 19, 2020); WEB *насущенный* (РГ, 220, 2020), *Хлеб ненасущенный* (РГ, 75, 2020 – o znacząco malejącej liczbie klientów galerii handlowych w pierwszych miesiącach pandemii), *Око за вирус. Как COVID-19 влияет на зрение* (aif.ru, 2.02.2021), *вирусный апокалипсис* (aif.ru, 23.04.2020);
- 3) utwory literackie: *Малоść в czasach zarazy*⁶, *Niebezpieczny związek: covid i grypa* (P, 32, 2020, por. *Niebezpieczne związki* – tytuł powieści z 1782 roku autorstwa Pierre’a Choderlosa de Laclosa oraz filmu z 1988 roku będącego jej ekranizacją), *Karuzela ze szczepionkami* (P, 12, 2021, por. *Karuzela z madonnami* – tytuł wiersza Mirona Białoszewskiego), *Awantura o Astrę* (TP, 19, 2021, por. *Awantura o Basię* – tytuł powieści Kornela Makuszyńskiego), *Pandemiczna sztuka kochania* (W, 27, 2020, por. *Sztuka kochania* – tytuł książki Michaliny Wisłockiej), *Wielka pandemiczna improwizacja* (P 43, 2020, por. *Wielka improwizacja* – tytuł fragmentu III części dramatu *Dziady* Adama Mickiewicza), *Tańcowały dwa wirusy*

⁶ Tytuł powieści Gabriela Garcii Márqueza (*Miłość w czasach zarazy*) jest z oczywistych względów najczęściej przywoływanym tekstem precedensowym w pandemicznym dyskursie. W toku analizy materiału leksykalnego odnotowanych zostało 10 różnych wersji tytułu utworu Márqueza, w których rzeczownik *miłość* zastąpiono innymi rzeczownikami, m.in. *radość, kraj, państwo, śmierć, solidarność, randki*.

- (P, 34, 2021, por. „Tańcowały dwa Michały, jeden duży, drugi mały” – wiersz Juliana Tuwima *Dwa Michały*); *Что у нас, что во Владыкавказе – пир во время чумы. Никаких мер предосторожности не соблюдается* (ekhoakavkaza.com, 14.09.2021, por. *Пир во время чумы* – tytuł jednej z czterech małych tragedii Aleksandra Puszkina, pol. *Uczta w czasie dżumy*), *Трое в доме, не считая пылесоса* (PГ, 76, 2020, por. *Трое в лодке, не считая собаки* – tytuł opowieści Jerome’a K. Jerome’a, oryg. *Three men in a boat [To say nothing of the dog]*);
- 4) tytuły produkcji filmowych, cytaty z filmów, postaci kina: *Wszystko, co chcielibyście wiedzieć o koronawirusie, ale wstydzicie się zapytać* (W, 13, 2020, por. *Wszystko, co chcielibyście wiedzieć o seksie, ale baliście się zapytać* – tytuł filmu Woody’ego Allena z 1972 roku, oryg. *Everything you always wanted to know about sex* [*But were afraid to ask]*), *Czy leci z nami covid* (TP, 32, 2021, por. *Czy leci z nami pilot?* – tytuł komedii amerykańskiej z 1980 roku, oryg. *Airplane!*), *Covid, kłamstwa i pies narzeczony* (TP, 23, 2021, por. *Seks, kłamstwa i kasety wideo* – tytuł filmu amerykańskiego z 1989 roku, oryg. *Sex, lies and videotape*), *Dzień koronawirusa* (W, 13, 2020, por. *Dzień świra* – tytuł polskiej komedii z 2002 roku), *Krajobraz po pandemii* (P, 24, 2020, por. *Krajobraz po bitwie* – tytuł dramatu filmowego z 1970 roku w reżyserii Andrzeja Wajdy), *Minister i szczipionki: o jedno zdanie za daleko* (TP, 13, 2021, por. *O jeden most za daleko* – tytuł dramatu wojennego z 1977 roku, oryg. *A bridge too far*), *Wirus kontratakuję* (P, 32, 2020, por. *Imperium kontratakuję* – tytuł V części serii filmowej *Gwiezdne wojny*, oryg. *The Empire strikes back*); *Уколоться и забыть* (iz.ru, 19.05.2021, por. *Наплевать и забыть!* – cytata z filmu *Чапаяев*, 1934 roku), *Вирус-терминатор. Сколько раз он еще вернется?* (Аиф, 26, 2021, por. *Терминатор*, tytuł amerykańskiego filmu science fiction z 1984 roku, oryg. *The Terminator*), *Новый триллер Карантино* (kommersant.ru, 20.03.2020, por. Quentin Tarantino – amerykański reżyser, scenarzysta i aktor);
- 5) utwory muzyczne: *2020: Rok, w którym pękło niebo* (W, 15, 2020; por. *Dzień, w którym pękło niebo* – tytuł debiutanckiego albumu zespołu Dżem z 1985 roku), *Covid jesienny na dwa świerszcze i dwie szczipionki* (blog TP, 23.10.2020, por. *Koncert jesienny na dwa świerszcze i wiatr w kominie* – tytuł piosenki z 1970 roku śpiewanej przez Magdę Umer); *Пекин принимает* (PГ, 121, 2020, por. „И я лечу туда, где принимают!” – Владимир Высоцкий, *Москва – Одесса*);
- 6) aluzje do wydarzeń i postaci historycznych: *Prezes wirusowi się nie kłania* (TP, 17–18, 2020, por. *O człowieku, który się kulom nie kłaniał*, biografia Karola Świerczewskiego z 1948 roku autorstwa Janiny Broniewskiej);

Вторая мировая волна (РГ, 204, 2020), *Ковидный занавес* (Аиф, 2, 2021, por. *железный занавес*, pol. *żelazna kurtyna* – termin określający polityczną granicę między obszarami pozostającymi pod wpływem ZSRR i Europą Zachodnią), *Спешишь нельзя подождать: насколько актуальна и полезна на самом деле повторная вакцинация от COVID-19?* (кр. ru, 13.08.2021, por. *Казнить нельзя помиловать* – znany przykład frazy, w której zmiana miejsca przecinka powoduje zmianę jej znaczenia na przeciwstawne);

- 7) replikacje twórcze⁷: *Spacer pierwszej potrzeby* (TP, 15, 2020, por. artykuły pierwszej potrzeby), *Testy z ograniczoną odpowiedzialnością* (W, 16, 2020, por. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością), *Powrót wysokiego ryzyka* (P, 4, 2021 – o powrocie dzieci do nauki stacjonarnej); *Садись, лайк!* (РГ, 131, 2020, por. Садись, два!), *С ковидом на жительство* (РГ, 229, 2020, por. с видом на жительство), *Ковид Второй* (Ог, 41, 2020), *Привет!* (<http://ekaraganda.kz/foto/02b8efccbb46175c76bbfbbeb-d123f3e.jpg> – o nowym sposobie powitania, por. Привет!).

Na koniec warto zauważyć, że niektóre utrwalone połączenia wyrazowe zyskują w obecnej sytuacji nową interpretację. W charakterze ilustracji można przytoczyć zwrot *у него не все дома*, który, jak podkreślali rosyjscy internauci, w okresie nakazanej samoizolacji „звучит как донос” (<https://www.anekdot.ru/id/1099881/>). Żartobliwy charakter minitekstów tego typu wynika z wykorzystania dosłownego znaczenia użytych w nich powiedzeń, por.:

Еще никогда выражение „молчать в тряпочку” не было так буквально (<https://stihi.ru/2020/05/10/1214>).

В связи с коронавирусом фраза „чихал я на тебя!” будет приравняться к покушению на убийство (<https://ok.ru/gorodniko/topic/151253974121955>).

Również dowcipy i humorystyczne komentarze to nieodłączny element języka czasu pandemii ilustrujący nastroje społeczne i próby mierzenia się ludzi z kryzysową sytuacją, np.

Obudziłem się rano: kaszlu nie ma, kataru nie ma, gorączki nie ma, oddycham normalnie. [...] Typowe objawy bezobjawowego Covida. (<https://paczaizm.pl/obudzilem-sie-rano-kaszlu-kataru-goraczki-nie-ma-oddycham-normalnie-typowe-objawy-bezobjawowego-covida/>).

Pierwsza fala pandemii: ludzie próbują przekonać ludzi, że istnieje covid. Druga fala: ludzie próbują przekonać lekarzy, że istnieją inne choroby (<http://dobryhumor.pl/koronawirus-dowcipy-pandemia-covid/>).

⁷ Terminu tego używam za Wojciechem Chlebdą na oznaczenie reпродуктów będących intencjonalnymi transformacjami utartych jednostek wielowyrazowych (Chlebda 38–39, 42).

Я правильно понял, что богатые делают прививку, чтобы ходить по ресторанам, а бедные – чтобы ходить на работу? (<https://www.anekdot.ru/id/1229447/>).

– А вакцинация будет добровольной или принудительной?

– Захотите – добровольной, не захотите – принудительной (<https://www.anekdot.ru/id/1230322/>).

Od początku 2020 roku powstało ich bardzo wiele zarówno na gruncie języka polskiego, jak i rosyjskiego, co jest przekonującym argumentem, by poświęcić im osobne opracowanie. Koronawirusowe żarty i memy bez wątpienia stanowią swoistą kronikę czasu pandemii, wkomponowując się w „zbiorową pamięć zarazy”, o której pisze Magdalena Hodalska (Hodalska, źródło elektroniczne).

Badanie materiału leksykalnego złożonego z tekstów dotyczących pandemii koronawirusa, wypowiedzi internautów, dziennikarzy i ekspertów z różnych dziedzin, żartów, memów i anegdot pozwala na wskazanie kilku najważniejszych elementów pandemicznego dyskursu. Po pierwsze powszechna jest metaforyzacja wypowiedzi dotyczących sytuacji zdrowotnej w poszczególnych krajach. Najliczniej reprezentowane są metafory wojenne, w których wirus jest przedstawiany jako wróg ludzkości w wojnie z pandemią. W innych przenośnych kontekstach obecne są odwołania do rywalizacji sportowej z przeciwnikiem w postaci koronawirusa i wywoływanej przez niego groźnej infekcji Covid-19. Kolejne etapy przebiegu pandemii ze zwiększoną ilością zachorowań są także obrazowane jako wzbierające fale powodziowe lub niszczycielskie tsunami.

Czas pandemii wzbogacił polski i rosyjski system leksykalny o liczne okazjonalizmy i neofrazemy związane z różnymi aspektami pandemicznej rzeczywistości, m.in. służbą zdrowia, gospodarką, prawodawstwem czy zjawiskami społecznymi. Za pomocą tych połączeń wyrazowych prezentowane są różne postawy jednostek i całych zbiorowości wobec samego zagrożenia, jak i wobec środków mających zapobiegać rozprzestrzenianiu się niebezpiecznego wirusa. W toku analizy zaobserwowano przechodzenie do języka ogólnego licznych wielowyzowców o charakterze terminologicznym. W języku mediów do relacjonowania pandemicznej rzeczywistości wykorzystywane są ponadto przeróżne aluzje intertekstualne, w tym nawiązania do literatury pięknej, sztuki filmowej, muzyki, wydarzeń i postaci historycznych. Nierzadko w dyskursie pandemicznym pojawiają się replikacje twórcze i transformacje frazeologizmów. Istotnym komponentem języka pandemii są również wpisujące się w koncepcję kultury śmiechu humorystyczne i prześmiewcze wyrażenia, żarty i memy, które stanowią naturalną i spontaniczną odpowiedź użytkowników języka na długotrwałą sytuację lęku, niepewności i frustracji.

Bibliografia

- Alekseenko, Mihail. „Otrażenie aktual'nyh processov sinhroničeskoj dinamiki Źyka v novoj frazeologii”. *Słowo. Tekst. Czas VI. Nowa frazeologia w nowej Europie*. Red. Michaił Aleksejienko, Walery Mokijienko, Harry Walter. Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2002, s. 23–33.
- Buceva, Taisiâ, Aleksandr Zelenin. „Leksikografiâ v situacii neologičeskogo êkstrima (na materiale neoleksiki, svâzannoj s pandemiej koronavirusa)”. *Vesnik Ćerepoveckogo gosudarstvennogo universiteta*, 6, 2020a, s. 86–105. <https://doi.org/10.23859/1994-0637-2020-6-99-7>.
- Buceva, Taisiâ, Aleksandr Zelenin. „Ot sididomcev do koronapofigistov (Naimenovaniâ lic v period pandemii koronavirusa)”. *Russkij Źyik v škole*, 6 (81), 2020b, s. 97–106. <https://doi.org/10.30515/0131-6141-2020-81-6-97-106>.
- Chlebda, Wojciech. „Reprodukowalność, reprodukcja, reprodukt”. *Frazeologia a reprodukowalność w teorii i w praktyce komunikacyjnej: problemy – metody analizy – opis*. Red. Wojciech Chlebda, Jadwiga Tarsa. Białystok, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020, s. 27–50.
- Cichmińska, Monika. „Spokojnie, to tylko amalgamat – «Gazeta Wyborcza», kino i teoria amalgamatów”. *Prace Językoznawcze*, 6, 2004, s. 21–32.
- Cierpich-Kozieł, Agnieszka. „Koronarzeczywistość – o nowych złożeniach z członem korona-w dobie pandemii”. *Język Polski*, 4, 2020, s. 102–117. <https://doi.org/10.31286/JP.100.4.7>.
- Dziamaska-Lenart, Gabriela, Piotr Fliciński, „Nowa frazeologia publicystyczna”. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, 31, 2016, s. 11–25. <https://doi.org/10.14746/psj.2016.31.1>.
- Gajda, Stanisław. „Intertekstualność a współczesna lingwistyka”. *Intertekstualność we współczesnej komunikacji językowej*. Red. Jan Mazur, Agata Małyska, Katarzyna Sobstyl. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010, s. 13–23.
- Hampl, Lubomír. „Koronawirus zmienia język czeski – powstawanie nowych leksemów”. *Bohemistyka*, 3, 2021, s. 361–372. <https://doi.org/10.14746/bo.2021.3.7>.
- Hodalska, Magdalena. „Internetowe żarty z pandemii koronawirusa w «zbiorowej pamięci zarazy»”. *Kultura – Media – Teologia*, 41, 2020, s. 7–37. Web. 12.08.2021. <https://doi.org/10.21697/kmt.41.1>.
- Kotelova, Nadežda. „Teoretičeskie aspekty leksikografičeskogo opisaniâ neologizmov”. *Sovetskaâ leksikografiâ*. Red. Ūrij Karaulov. Moskwa, Russkij Źyik, 1988, s. 46–63.
- Kuligowska, Katarzyna. „Język w czasach zarazy. O wpływie pandemii na system leksykalny języka polskiego i rosyjskiego”. *Acta Polono-Ruthenica*, 25, 3, 2020, s. 110–125. <https://doi.org/10.31648/apr.5893>.
- Lakoff, George, Mark Johnson. *Metafory w naszym życiu*. Przeł. Tomasz P. Krzeszowski. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1988.
- NDiaye, Iwona Anna. „Tytuły precedensowe w prasie rosyjskiej – semantyka i funkcjonowanie”. *Prace Językoznawcze*, 18, 3, 2016, s. 159–170.
- Nowak, Izabela. *Przekaz treści z zakresu kultury w kształtowaniu kompetencji komunikacyjnej (na podstawie nauczania języka rosyjskiego skierowanego do Polaków)*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016, s. 77–111.
- Priemysëva, Marina, red. *Russkij Źyik koronavirusnoj êpohi*. Sankt-Peterburg, Institut lingvističeskich issledowanij Rossijskoj akademii nauk, 2021a.
- Priemysëva, Marina, red. *Slovar' russkogo Źyika koronavirusnoj êpohi*. Sankt-Peterburg, Institut lingvističeskich issledowanij Rossijskoj akademii nauk, 2021b.
- Ratajczyk, Krystyna. *Kontaminacje leksykalne. Struktura – sens – pragmatyka*. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015.

- Solodilova, Irina. „Metafora: kognityvnye osnovy ocenočności”. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, 11 (160), 2013, s. 118–123.
- Sontag, Susan. *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory*. Przeł. Jarosław Anders. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1999.
- Tabakowska, Elżbieta. „O przestrzeniach mentalnych i interpretacji tekstu”. *W poszukiwaniu znaczeń. Studia dedykowane Marceli Świątkowskiej*. Red. Joanna Górniewicz, Halina Grzmil-Tylutki, Iwona Piechnik. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010, s. 594–603.
- WHO. *Tracking SARS-CoV-2 variants*. Web. 28.02.2022. <https://www.who.int/en/activities/tracking-SARS-CoV-2-variants/>.

Objaśnienia skrótów

- DGP – „Dziennik Gazeta Prawna”
- NW – „Newsweek Polska”
- P – „Polityka”
- TP – „Tygodnik Powszechny”
- W – „Wprost”
-
- Аиф – „Аргументы и факты”
- Ог – „Огонёк”
- РГ – „Российская газета”

